

УДК 327:94 (44)

В. В. Сокур, аспірантка кафедри міжнародних відносин Інституту соціальних наук Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
вул. Дворянська, 2, м. Одеса, 65026, Україна.
Тел.: 80674840142, e-mail: viereine@paso.net

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ БЕЗПЕКИ У ФРАНЦІЇ

У статті йдеться про пошук Францією військової доктрини після розпаду біполярної системи. Спочатку аналізується еволюція концепції безпеки Франції в порівнянні з післявоєнним періодом, далі йде загальна характеристика і хід військової реформи. У закінченні розглядаються основні напрями створення автономної європейської оборони і особливості двосторонньої співпраці Франції з іншими державами.

Ключові слова: альянс, концепція, оборона, реформа

Трансформація всієї світової спільноти після розпаду біполярної системи значно ускладнює позиціонування Францією себе в Північноатлантичному альянсі (НАТО), оскільки в сучасних умовах не завжди ясно, хто є ворогом.

Мета даної статті — охарактеризувати розвиток основних військових концепцій Франції, її досягнення у військовій реформі, визначити оптимальний розвиток її військової доктрини і можливий ступінь впливу на створення системи європейської безпеки.

Варто зазначити, що свого часу радянські автори значно більше приділяли уваги проблематиці відносин європейських держав, і в першу чергу Франції, з США в рамках НАТО з приводу європейської безпеки. Проте останнім часом можна говорити про зростання інтересу до даної теми з боку в першу чергу російських, але також і українських авторів. Незважаючи на це, зарубіжні роботи значно переважають за кількістю публікацій на дану тему. Специфікою дослідництва французько-американських відносин є небажання французьких діячів оприлюднювати інформацію про поступки Франції США. Тому частіше всього набагато більше інформації можна винести з особистих бесід з французькими офіційними представниками.

Завдання цієї статті такі: проаналізувати еволюцію військових концепцій Франції; оцінити військову реформу, що відбувається у Франції; дати характеристику зусиллям Франції по створенню європейської системи безпеки; дати рекомендації стосовно формування військової доктрини Франції на найближчий період.

Основний висновок по проблематиці даної статті зводиться до необхідності для Франції придати законний вигляд її співпраці з НАТО шляхом підписання необхідних угод.

У центрі військово-політичних амбіцій Франції по відношенню до НАТО завжди була упевненість у власній військовій потужності. Упевненість в ефективності ядерної зброї схиляла Францію до самостійного вирішення питань своєї безпеки. За часів президента Ф. Міттерана було проведено більше половини всіх ядерних випробувань, які коли-небудь проводила Франція. Проте з часом стало очевидним, що майбутнє — за модернізацією звичайних озброєнь, що в цілому суперечило сталій військовій доктрині Франції. Пристосуватися до нового світу для Франції з її амбіціями і сталими поглядами було надзвичайно важко.

Необхідність оновлення військової доктрини Франції виникла за часів президента Міттерана, проте реформатором в цій сфері можна вважати, швидше, президента Ж. Ширака. Першою програмою, яка мала відповідати викликам постбіполярного часу, була програма міністра оборони П. Жоса у 1991 р. [1, с. 2], проте вона не була схвалена. Найбільшим досягненням “Білої книги” (основний документ з питань національної безпеки) 1994 р. була спроба відмовитися від логіки “сфер оборони” і замість неї затвердити метод “сценаріїв” дії в умовах різних ступенів загрози.

Доктрина “трьох сфер” оборони, що з’явилася в період “холодної війни”, зводилася до диференціації Європи на три зони за ступенем важливості для Франції. Наприклад, “перша сфера” включала національну територію Французької Республіки, яка повністю покривалася ядерними озброєннями, “друга” — зону Європи і навколо Європи [2, с. 110], куди входила не вся Європа, а лише ті її частини, від безпеки яких залежала безпека самої Франції [2, с. 65]. “Третя сфера” представлена переважно захистом французьких інтересів у колишніх африканських колоніях. Ці “три сфери” і незалежність оборони, яка була забезпечена власними ядерними силами, до певного моменту були основою національної безпеки Франції [3, с. 108].

Майбутнє ж оборонної доктрини в 90-х рр. ХХ ст. бачилося у вигляді шести основних сценаріїв: 1) регіональний конфлікт, який не зачіпає життєві інтереси Франції; 2) регіональний конфлікт, який зачіпає або міг би торкнутися життєвих інтересів Франції; 3) загроза національній території Франції за межами метрополії; 4) випадки, передбачені двосторонніми договорами про оборону; 5) миротворчі операції; 6) виникнення загрози для Західної Європи [1, с. 3]. Ці сценарії повинні були лягти в основу нової доктрини, проте через відсутність політичної волі у 90-х рр. не були напрацьовані практичні механізми їх втілення в життя. Центральним залишилося твердження про те, що Франція повинна у будь-який момент бути готова захистити свої інтереси власними силами — така сильна була недовіра до союзників.

Неоголліст Ж. Ширак, який став президентом у 1995 р., почав упевнено відходити від ідеології голлізма, у тому числі й у оформленні військової доктрини. Він відразу зробив ставку на звичайні озброєння, а не на ядерний потенціал, що документально виразилося у військовій програмі на 1997-2003 рр. [1, с. 3]. Нова військова програма робила Францію більш підготовленою до різного роду інтервенцій, а також революційно звучало

твердження про те, що французькі військові доктрини повинні бути сумісні з доктринами НАТО [1, с. 3].

Необхідно зазначити, що Франція дійсно зробила практичні кроки для того, щоб стати у перші ряди “держав-миротворців”. Ж. Ширак почав реформу озброєних сил Франції, яка в цілому повинна закінчитися в 2015 р. [1, с. 4], а реформування самих озброєних сил повинно було закінчитися до 2001 р. Військова реформа передбачала переведення самої масштабної континентальної армії Європи на контрактну основу, за зразок була прийнята британська армія. Бюджет Міністерства оборони виріс, хоча чисельність армії скорочувалася на 1/3, і більш, ніж на 45% були знижені витрати на ядерну зброю. Армія стала мобільнішою, більш здібною до негайного розквартирування у будь-якому місці планети [4]. Прикладом є миротворчі операції 3-тисячного контингенту Франції в нещодавно в Кот д’Івуарі [5, с. 25].

Щоб яскравіше представити реальні досягнення військової реформи сьогодні, необхідне порівняння зі станом французьких збройних сил у минулому. Наприклад, під час війни в Перській затоці у 1991 р. армія Франції налічувала не менше 670 137 чоловік, з яких приблизно 300 000 чоловік складала професійна армія, а друга частина була представлена призовними солдатами. Французький контингент у війні налічував приблизно 16 000 солдатів і 4 000 чоловік резерву, що складало близько 3% всіх солдатів коаліції [1, с. 4]. Не дивлячись на порівняльну нечисленність, навіть відправку цих солдатів Франції було неймовірно складно здійснити через відсутність необхідної військової техніки.

Не можна назвати успішною і участь Франції у вирішенні конфлікту в Руанді. В ході операції “Туркуаз” у червні 1994 р. французькі війська, сподіваючись, мабуть, на дипломатичне вирішення конфлікту “місцевою владою”, замість того, щоб розділити воюючі сторони, запропонували допомогу своїм традиційним партнерам — племені хуту, на яких і покладають основну провину в геноциді, в результаті чого загинуло до мільйона чоловік [6, с. 7; 7, с. 7].

Швидше за все, саме слабкість Франції у війнах нової епохи стала поштовхом до реформування армії. Але сам хід реформи, що припускає розгортання озброєних сил за межами національної території, виглядає абсолютно невласним для всієї зовнішньої політики Франції другої половини ХХ ст. Річ у нових викликах у вигляді регіональних конфліктів в країнах Центральної і Східної Європи (ЦВЕ), з якими міг справитися тільки НАТО, швидко і ефективно розгортаючи свої контингенти де завгодно. Франції просто довелося “підтягуватися” до ситуації, господарями якої були США і Великобританія.

До середини 90-х рр. Франція була не в змозі надати більше 9 000 солдатів на операції по підтримці миру [1, с. 6]. Згідно “Стратегічної програми” Ширака, до 2015 р. Франція буде здатна одноразово розквартирувати свій контингент у 30 000 чоловік при виникненні конфлікту або напруженості, у розв’язанні яких Франція визнає необхідним брати участь [1, с. 16].

Військова реформа продовжується, бюджет Міністерства оборони на 2003 р. склав 39,68 мільярдів євро, що вивело Францію на 4-е місце у світі за даним критерієм [8] — в порівнянні з 2002 р. бюджет був збільшений на 6,1%. Військова програма на 2003-2008 рр. має три основні напрями, які покликані збільшити мобільність і ефективність французької армії: 1) скорочення до мінімуму часу, необхідного для приведення військової техніки в повну бойову готовність; 2) модернізація озброєння і підготовка до того, щоб відігравати провідну роль в створенні європейської системи безпеки; 3) завершення професіоналізації армії [9].

Значних змін у військовій програмі зазнав статус ядерної зброї, хоча раніше самосвідомість Франції як світової держави покоїлася на двох компонентах: членстві в Раді Безпеки ООН і ядерній зброї [10, с. 11]. Дебати з приводу ролі і бюджету ядерних озброєнь почалися у Франції у 1991р., але з різних причин внутрішньополітичного характеру рішучі кроки в цьому напрямі зміг зробити тільки президент Ширак.

Згідно “Стратегічної програми” Ширака, ядерний потенціал Франції до 2015 р. повинен бути скорочений до двох компонентів: 4 ядерних підводних човнів нового покоління з поліпшеними ракетами М51 і ракет класу земля-повітря (ASMP ameliore) для озброєння ВПС і ВМС. Тактичні ракети і наземні ядерні бази ліквідуються [10, с. 16].

Сьогодні Франція не в змозі навіть самостійно проводити випробування своїх ядерних озброєнь: випробування на Тихому океані заборонені, а віртуальні тести ніколи не були сильною стороною французьких військових. Щоб зберегти можливість ядерних випробувань, у 1996 р. президент Ширак уклав відповідний договір з США про спільні випробування, таким чином зробивши Францію ще більш залежною від США у сфері оборони [1, с. 22]. Приблизно у той же час Франція почала купувати у США бортові системи дальнього радіолокаційного виявлення і попередження (АВАКС) [11, с. 107].

Паралельно з роботою над своїм власними потенціалом, протягом всієї другої половини ХХ ст. і початку ХХІ ст. Франція прагнула до збільшення ролі європейців у складі НАТО і створення незалежних від НАТО структур за такими напрямами: 1) посилення Західноєвропейського союзу (ЗЄС); 2) робота над створенням Багатонаціональних об’єднаних оперативно-тактичних сил (МООТС/CJTFs); 3) посилення і розширення Єврокорпусу.

Спроба пожвавлення ЗЄС була зроблена у 1973 р., але не була продовжена ні за Помпіду, ні за Жискара д’Естена, оскільки дії в цьому напрямі вважали неактуальними [2, с. 64]. У 90-х рр. ситуація із ЗЄС не зазнала значних змін, але і статичною вона не залишається. У практичному плані у 2000 р. почали працювати 2 нові європейські органи: Тимчасовий комітет з політики і безпеки і Тимчасовий військовий комітет [12]. У 2003 р. ЗЄС прийняв на себе командування над міжнародними силами в Македонії замість Стабілізаційних сил НАТО (SFOR). ЗЄС також є “спадкоємцем” миротворчої місії сил НАТО (IFOR) в Боснії і Герцеговині [4].

Концепція БООТС (МООТС/CJTF) спочатку була запропонована Радни-

ком Держдепартаменту США Л. Аспеном у 1993 р. і призначалася для операцій НАТО поза євроатлантичною зоною. Ці сили є гнучкими й ефективними через мобільність штаб-квартири і можливості зміни національного складу командування і самих озброєних сил залежно від виконуваної місії [1, с. 22]. У операціях БООТС можуть брати участь не тільки сили країн-членів НАТО [13, с. 264]. У практичному плані ця концепція знаходиться у стадії розробки, але саме на ці сили покладена одна з основних ролей в реформуванні НАТО.

Третій напрямок діяльності по створенню європейської оборони, з одного боку, можна назвати найуспішнішим. У 1987 р. була створена французько-західно-германська бригада чисельністю 4 200 солдатів. Саме з французько-західно-германської бригади у 1991 р. виріс Єврокорпус чисельністю в 35 000 чоловік [1, с. 11]. Назву було змінено з французько-західно-германської бригади на Єврокорпус, по-перше, тому що він покликаний служити інтересам всієї Європи, а, по-друге, тому що сьогодні він дійсно французько-германсько-бельгійсько-люксембурзько-іспанський. Проте все це має мало спільного зі створенням незалежної європейської системи оборони: договір про Єврокорпус, проголошуючи непорушність євроатлантичних зв'язків [14, с. 13], містить також положення про можливість його використання в операціях НАТО відповідно з підпорядкуванням командним структурам цієї організації [15, с. 11, 12].

Міттеран прийняв пасивну позицію по відношенню до реформування НАТО, тому що він в цілому розглядав час як основний параметр для вимірювання політики і був упевнений, що він працює на Францію. Схоже, що такий оптимізм в цілому притаманний французьким політичним діячам. Наприклад, Перший секретар посольства Французької Республіки в Україні пан Ф. Делаус пояснив, що Франція в питанні створення автономної європейської оборони, яка потрібна Європі, поза сумнівом, спирається на такі принципи, як неревольюційність, неруйнування НАТО і розуміння того, що для створення могутніх ефективних сил необхідний час [4]. Спочатку необхідно ретельно розробити ідею і закріпити її в європейських договорах, щоб створення європейської оборонної системи стало невід'ємною частиною європейського будівництва в цілому. Робота в цьому напрямі вже має місце. Скажімо, статті про європейську оборону містяться в договорі Ніцци, який зобов'язані підписати нові члени ЄС [4]. Положення про створення європейських сил оборони включене в проект конституції ЄС, і це одна з причин, чому ФРН і Франція форсували ухвалення цього документа до розширення ЄС [16, с. 45]. Європейська оборона також була центральною темою на самітах в Гельсінкі і Кельні [17].

Крім того, за часів прем'єр-міністра Т. Блера Великобританія стала виявляти більше зацікавленості до формування структур європейської оборони [18, с. 29; 19, с. 20]. Наприклад, Декларація про європейську оборону була підписана в Сан-Мало у 1998 р. саме Францією і Великобританією [20, с. 33] без Німеччини.

Співпраця Франції з Великобританією завжди носила подвійний харак-

тер через специфіку самих цих держав. У певні періоди часу держави зближувалися, співробітничали навіть у сфері розробки ядерної зброї [21, с. 52], але все-таки своїми діями Великобританія не раз доводила, що першорядним союзником для неї залишаються США.

У справі створення системи європейської оборони існують як внутрішні, так і зовнішні перешкоди. Наприклад, протидія США з їх твердженням про те, що не слід дублювати вже існуючі структури, цілком здатна забезпечити безпеку Європи.

Внутрішні європейські причини для гальмування цього процесу можна виділити в основному три: по-перше, навіть якщо б європейські держави домовилися про практичні шляхи втілення в життя системи загальноєвропейської оборони і прийшли б до загального для всіх її бачення, то організація системи безпеки все одно залишалася би дуже недешевою справою, а західноєвропейські держави, як відомо, дуже не люблять виділяти кошти до загальноєвропейського бюджету [17].

Друга складність полягає в тому, що поки що навіть домовитися про загальне бачення європейської оборони держави Західної Європи не можуть. Немає згоди в тому, які будуть взаємовідносини між НАТО і європейською системою оборони [22, с. 3].

Врешті-решт, незрозуміло, яким чином 15 або 25 держав ефективно і швидко ухвалюватимуть рішення про проведення тієї або іншої операції. У ЄС немає країни, подібної США, яка здатна оперативно організувати решту членів на проведення тієї чи іншої операції [23, с. 3; 24, с. 45].

Свою пасивність у альянсі Франція замінювала двосторонніми союзами [25, с. 10]. Наприклад, активізувалася навіть французько-китайська військова співпраця. У березні 2004 р. у Жовтому морі вперше за 50 років пройшли сумісні французько-китайські військово-морські навчання, причому відносно близько по відношенню до Тайваню і якраз напередодні виборів президента і референдуму з питання про підпорядкування острова китайському уряду. Ці дії відповідним чином були сприйняті Тайванем [26, с. 89].

Менш ситуативний, але все-таки не дуже постійний характер мають відносини Франції з новими членами НАТО. Традиційно від імені НАТО з новими членами веде діалог США, і для Франції в цьому процесі місця немає. Франція дещо спізнилася з налагодженням відносин з країнами ЦВЄ, віддавши першість Німеччині і США, і обрала досить цікаву стратегію для власної популяризації в цьому регіоні: курси французької мови і різні культурні заходи. Чиновникам з країн ЦВЄ, чия робота пов'язана з єврокомісією, Париж пропонує безкоштовні літні курси французької мови в старовинному замку під Авіньйоном [27, с. 89]. На питання, чи є інші приклади співпраці Франції з Україною в рамках НАТО, Перший секретар посольства Французької Республіки в Україні з деяким збентеженням відповів, що вони дійсно вважають, що французька мова дуже важлива [4].

Суть протиріч між Францією і США в питанні створення європейської системи оборони і додання завершеності французькій військовій доктрині в тому, що у західноєвропейських держав, на думку США, останні 50 років

була і є сумісна зовнішня політика і політика безпеки в рамках НАТО. Саме тому США не розуміють, що ще потрібно Західній Європі [19, с. 25].

Спроби замінити участь в альянсі двосторонньою співпрацею не приводять до відчутних результатів. Створення незалежної європейської системи безпеки залишається метою на дуже далеку перспективу. Фактичний стан речей наштовхує на висновок про те, що для Франції першочерговим завданням найближчого періоду у формуванні своєї військової доктрини є створення офіційного механізму співпраці з Військовим комітетом НАТО, оскільки він фактично існує вже багато років. Отже, відсутність продуманої і узгодженої схеми для участі Франції у військовій структурі НАТО приводить до зайвої риторики у той час, коли необхідні чіткі узгоджені дії.

Література

1. Rynning S. French Military Doctrine in the 1990s // www.copri.dk/publications/wp/wp%202001/29-2001.doc
2. Славенов В. П. Очерки внешней политики Франции (1981 — 1986). — М.: Межд. отн., 1986. — 301 [1] с.
3. Yost D. S. France in The New Europe // *Foreign Affairs*. — 1990/91. — Winter. — Vol. 69. — № 5. — P. 107-128.
4. Інтерв'ю Першого секретаря посольства Французької Республіки в Україні Делауса Ф. автору. — 25 марта 2004 г.
5. Ульяновский Ю. 22-й Саммит “Франция и Африка” // *Компас*. — ИТАР-ТАСС. — 06. 03. 2003. — № 10. — С. 25-30.
6. Utley R. “Not to do less but to do Better...” French military Policy in Africa // *International Affairs*. — 2002. — No. 78. — p. 129-146.
7. Rwanda — Résolution 935 adoptée par le Conseil de sécurité des Nations unies // *Politique Etrangère de la France*. — 1994. — Juillet-Août. — P. 7-8.
8. UK Ministry of Defence Site// The Defence Budget// <http://www.mod.uk/aboutus/keyfacts/budget.htm>
9. National Defense Program // <http://www.ambafrance-us.org/atoz/defense.asp>
10. Ehrhart H. France and NATO: Change by Rapprochement? Asterix' Quarrel with the Roman Empire. — Heft 121. Hamburg. — 2000. — Januar. — 32 p.
11. Menon A. France, NATO and the Limits of Independence 1981-97. The Politics of Ambivalence. — London, Macmillan Press Ltd., 2000. — 258 p.
12. Нота від посольства України в державах Бенілюкс // Поточний архів МЗС України. — 12. 04. 2000. — № 2. 5. 2/1-1435
13. Довідник НАТО. — NATO Office of Information and Press. — Brussels, 2001. — 608 с.
14. Стокродський В. Французський публіцист об истоках франко-американських протиріччій // *Компас*. — ИТАР-ТАСС. — 13. 03. 2003. — № 11. — С. 10-14.
15. Chirac J. A Responsible Europe Within a Renovated Atlantic Alliance // *Regard Européen*. — 1999. — Decembre. — P. 11-12.
16. Бернс Н. (Посол США в НАТО) [О проекте конституции ЕС]// *Компас*. — ИТАР-ТАСС. — 12. 01. 2004. — № 1-2. — С. 45-47.
17. Menon A. Why Proposals For An Autonomous European Defence Are A Costly Mistake // <http://www.defense.gouv.fr/>
18. Ульяновский Ю. Франция: совещание по вопросам внешней политики // *Компас*. — ИТАР-ТАСС. — 11. 09. 2003. — № 37. — С. 26-31.
19. Schake K., Bloch-Lainé A., Grant C. Building a European Defence Capability // *Survival*. — 1999. — Spring. — No. 1. — P. 20-40.
20. Howorth J. Britain, France and the European Defence Initiative // *Survival*. — 2000. — Summer. — Vol. 42. — No. 2. — P. 33-55.
21. Андреева Т. Безопасность Западной Европы и независимые ядерные силы Великобрита-

- нии и Франции // *Мировая экономика и международные отношения*. — 2004. — № 1. — С. 51-61.
22. Gordon P. Europe's Uncommon Foreign Policy // *International Security*. — 1997/8. — Winter. — No. 22. — P. 3-14.
23. O'Hanlon M. Transforming NATO: The Role of European Forces // *Survival*. — 1997. — Autumn. — No. 39 — P. 3-25.
24. Sloan S. R. The United states and European Defence // *Chaillot Papers*. — Paris, WEU Institute for Security Studies. — 2000. — November. — No. 39. — P. 40-63.
25. Келин А. Спокойно негативное отношение к расширению НАТО // *Международная жизнь*. — 2003. — № 12. — С. 10-23.
26. Сычев В. Тайвань берут на испуг // *Эксперт*. — 22-28 марта. — 2004. — № 11. — С. 89.
27. Власова О. Франция опять хочет стать великой // *“Эксперт”*. — 22-28 марта. — 2004. — № 11. — С. 89.

В. В. Сокур

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова,
Институт социальных наук, кафедра международных отношений
Ул. Дворянская, 2, г. Одесса, 65026, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ КОНЦЕПЦИИ БЕЗОПАСНОСТИ ВО ФРАНЦИИ

Резюме

На протяжении второй половины XX — начала XXI вв. Франция была основным инициатором усиления роли европейцев в НАТО и создания автономной европейской обороны. Для осуществления этих целей Франция никогда не имела достаточно ресурсов. Изменению сложившейся ситуации способствует военная реформа во Франции и пересмотр некоторых позиций относительно НАТО.

Ключевые слова: альянс, концепция, оборона, реформа

V. V. Sokur

Odessa National University, Institute of Social Science,
Department of International Relations
Dvoryanskaya str., 2, Odessa, 65026, Ukraine

FRENCH SECURITY CONCEPT CREATION

Summary

In the course of 2nd half of XX — beginning of XXI century France has been the main initiator of the Europeans role enforcement within NATO and autonomous European security system creation. However France has never had enough resource for realization of these projects. This situation may change due to the French military reform and reconsideration of certain attitudes towards NATO.

Key-words: alliance, concept, security, reform